

Atf / Citation

ALVER, T. (2024). "Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Manzum Biçimde Yazılmış Üç Farklı Attilâ Oyununun Benzerliklerine Dair Bağlam Okuması". *Gazi Türkiyat*, 35: 181-206.

Geliş / Submitted 23.07.2024

Kabul / Accepted 23.10.2024

DOI 10.34189/gtd.35.010

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE MANZUM BİÇİMDE YAZILMIŞ ÜÇ FARKLI ATTİLÂ OYUNUNUN BENZERLİKLERİNE DAİR BAĞLAM OKUMASI

Context Reading of the Similarities of Three Different Attila Plays Written in Poetry During the Early Republican Period

Tolga ALVER*

Öz

Bu çalışmada Erken Cumhuriyet Dönemi edebî ürünleri arasında olan S. Behzat Budak'ın Attilâ'nın Düğünü, Behçet Kemal Çağlar'ın Attilâ ve M. Kemal Ergenekon'un Attilâ oyunlarının benzer yönleri üzerine odaklanılmıştır. Yeni kurulan Türk devletinin kabul etmiş olduğu Türk Tarih Tezi'nin halk arasında kabulü, yaygınlaştırılması için devletin kültürel aygıtları da kullanılmış; bu doğrultuda edebî metinler kaleme alınmıştır. Türklerin Osmanlı Devleti'nden önce de bir tarihinin olduğunu kanıtlamak, Orta Asya'dan gelerek Avrupa'da ve Asya'da büyük devletler kurduklarını anlatmak için birçok metin kurgulanmıştır. Çalışmada ele alınan oyunlar da bu amaçlarla yazılmış ve Hun hükümdarı Attilâ'ya merkeze alan metinlerdir. Bu metinlerde genellikle Attilâ'nın Avrupa'da kurmuş olduğu hâkimiyet üzerine odaklanılmıştır. Oyunlarda bazı farklılıklar bulunsa da hikâyeler genel anlamda benzer biçimde aktarılmıştır. Çalışmada oyunlara ilişkin değerlendirmeler "Biçim Benzerlikleri" ve "İçerik Benzerlikleri" başlıkları adı altında gerçekleştirilmiştir. Biçimsel benzerlikler kısmı "Metinlerdeki Kurgusal Benzerlikler", "Mustafa Kemal Atatürk ile Özdeşlik" ve "Yazıldığı Tarihe Göndermeler" konuları üzerinden ele alınmıştır. İçerik benzerlikleri kısmında ise "Kut İnanç ve İnanç Meselesi", "Turan ve Türkçülük Fikirleri" ve "Türk Tarih Tezi" başlıkları irdelenmiştir. Aynı dönemi ele alan ve her biri manzum olarak yazılan oyunların birçok ortak noktası olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tiyatro, Erken Cumhuriyet Dönemi, Türk Tarih Tezi, Türkçülük, Attilâ.

Abstract

This study focuses on similar aspects of the plays Attilâ's Wedding by S. Behzat Budak, Attilâ by Behçet Kemal Çağlar, and Attilâ by M. Kemal Ergenekon, which are among the literary products of the Early Republican Period. The cultural

* Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, Konya/TÜRKİYE. tolgaalver86@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1674-4894

apparatus of the state was also used to popularize the Turkish History Thesis, which was accepted by the newly established Turkish state; literary texts were written in this direction. Many texts have been edited to prove that the Turks had a history before the Ottoman Empire and to explain that they came from Central Asia and established great states in Europe and Asia. The plays discussed in this study were written for these purposes and are texts centered on the Hun ruler Attila. These texts generally focused on the dominance established by Attila in Europe. Although there are some differences in the plays, the stories are generally told similarly. In the study, the games were evaluated under the headings of "Form Similarities" and "Content Similarities". The formal similarities section is discussed through the topics of "Fictional Similarities in the Texts", "Identity with Mustafa Kemal Atatürk" and "References to the Date in Which It Was Written". In the content similarities section, the titles "Belief in Kut and the Issue of Belief", "Ideas of Turan and Turkism" and "Turkish History Thesis" were examined. It has been determined that the plays, which cover the same period and are all written in verse, have many common points.

Keywords: Theatre, Early Republican Period, Turkish History Thesis, Turkism, Attilâ.

GİRİŞ

S. Behzat Budak'ın *Attilâ'nın Düşünü*, Behçet Kemal Çağlar'ın *Attilâ* ve M. Kemal Ergenekon'un *Attilâ* adlı manzum tiyatro oyunları Hun hükümdarı Attilâ merkezinde kaleme alınmış oyunlardır. Erken Cumhuriyet Dönemi kanonuna uygun biçimde yazılan bu oyunlar özellikle Türk Tarih Tezi bağlamında ele alınabilir. Türk Tarih Tezi, Batı toplumunun Türk milletini -tabiri caizse- küçük görmesi yüzünden Atatürk'ün isteğiyle ortaya konur (Soğukömeroğulları 2011: 1510). Çalışmada ele alınan eserler de bu tezin kanıtlanması için kurgulanmıştır. Türkleri hor görmeye çalışan Avrupalılara karşı zamanında tüm Avrupa'yı dize getiren Attilâ, yazarlarca öne çıkarılmaya çalışılmış tarihî bir karakterdir. Attilâ ile "İstersen batıyı geçebilir, onu mağlup edebilirsin." mesajı verilmiştir (Buttanrı 2002: 50). Manzum olarak kaleme alınan üç metnin de ortak kahramanı Attilâ ile yazarlar okura birçok mesaj vermiştir.

OYUNLAR ÜZERİNE

Bu kısımda çalışmanın kapsamında yer alan S. Behzat Budak'ın *Attilâ'nın Düşünü*, Behçet Kemal Çağlar'ın *Attilâ* ve M. Kemal Ergenekon'un *Attilâ* oyunlarının olay örgüleri özetlenmiştir. Çalışmada ele alınan oyunlardan Behzat Budak'ın *Attilâ'nın Düşünü* oyunu 1934'te, Behçet Kemal Çağlar'ın *Attilâ* oyunu 1935'te ve M. Kemal Ergenekon'un *Attilâ* oyunu ise 1938'de kaleme alınmıştır. Benzer kurgu ve isimlerle dört sene içerisinde üç farklı isim tarafından manzum olarak yazılan oyunlar, Erken Cumhuriyet Dönemi kanonunu gözler önüne sermektedir.

S. Behzat Budak, *Attilâ'nın Düşünü*

Çalışmada ele alınan piyesler arasında S. Behzat Budak'ın kaleme aldığı *Attilâ'nın Düşünü* eseri yer almaktadır. Piyeste, Avrupa'yı yenen Türk hakanı Attilâ'nın, büyük ülkeler fetheden bir komutan ve duygulu, hassas bir insan olduğu anlatılmak istenir (Karaca 2020: 53). Yazar, Avrupa karşısında Türklerin onurunu yükseltmek için konusunu Attilâ'nın hayatından almıştır (Buttanrı 2002: 51).

Eserin Özeti: *Attilâ'nın Düğünü* adlı oyun 3 perdeden oluşmaktadır. Birinci perde Attilâ'nın odasında başlar. Attilâ'nın muhafızları kapıda nöbet tutmaktadır. Perde boru ve trampet sesleri ile açılır. Askerlerin ayak sesleri duyulmaktadır. Dışarıdaki askerî geçitte "Türklerin Marşı" söylenmektedir. Marş bitiminde ilk sahne başlar. Haberci, Attilâ'nın yanına gelir. Beylerin kendisinden emir beklediğini söyler. Attilâ tüm beyleri huzuruna çağırır. Gelen beylerin arasından kahraman olanları seçip onları tüm dünyayı Türk yurdu yapmak için görevlendireceğini dile getirir. Hepsine bu yoldan vazgeçmemeleri için ant içtirir. Yarın güneş ufuktan doğmadan önce akın başlayacaktır. Başbuğlar selam vererek çıkarlar. Attilâ emir zabıtine Burguntların kralını esir getirecek başhabercinin nerede olduğunu sorar. Burguntların ve Vizigotların kralları Attilâ'ya hediye getirmişlerdir. Attilâ, boruların çalınmasını ve iki kralın huzuruna getirilip rehin vermelerini emreder.

Burguntların kralı, Attilâ'nın huzuruna geldiğinde Attilâ'dan vatanını bağışlamasını ister. Her şeyi vermeye razıdır. Hazinesinde ne var ne yoksa getirmiştir. Attilâ bunu yeterli bulmaz. Kralın kızı İldiko'yu da rehin olarak ister. Kral, bu hayattaki tek varlığının sadece kızı olduğunu söylese de Attilâ bu isteğinde kararlıdır. Kızına iyi bakacaktır. Kralın iki oğlu daha öncesinde Attilâ'ya isyan etmişler, canlarından olmuşlardır. Attilâ, Türklerin günün birinde tüm toprakları ele geçireceğini söyler. Kralla birlikte huzura gelen İldiko, Attilâ'nın yanında kalmanın kendisi için bir şeref olduğunu söyler. Attilâ üzülecek bir durumun olmadığını, aradaki düşmanlığın artık bittiğini dile getirir. İldiko, Attilâ'nın sarayının bir incisi olacaktır. Attilâ, adamlarına kralı yolcu etmelerini, bir de taç vermelerini söyler. Kral üzüntülü bir şekilde sahneyi terk eder.

İldiko sessiz sessiz ağlamaktadır. Attilâ, İldiko'ya bir hakanın yanında ağlamaması gerektiğini söyler. Nedimelerini çağırıp İldiko'nun tüm istekleri ile ilgilenmelerini emreder. İldiko, dinlenmek istemektedir. Attilâ'nın emriyle dinlenmeye çekilir. Bu sırada haberci yeni bir haber getirmiştir. Vizigot kralı, Attilâ'yı görmek istemektedir. Vizigot kralı, Romalıların peşine takıldıkları için pişmandır. Attilâ'dan af diler. Attilâ, Romalılara öfkeli. Zamanında onları affettiği için de kendisine kızmaktadır. Ancak kafasında yeni bir akın planı vardır. Vizigot kralını affetmek için bir şartı vardır. Kralın oğlu Valter'i rehin istemektedir. Kral üzüntüden kahrolmuştur. Valter, babasını teskin eder ve kalmak istediğini söyler. Attilâ, büyük akın bittiğinde oğlunu krala geri verecektir. Bundan sonra Büyük Hun'a itaat etmesini dile getirir. Aksi durumda oğlu Valter'i ayınle kesecektir. Vizigot kralı üzgün bir hâlde huzurdan ayrılır. Attilâ, başbuğların gelmesini emreder. Valter için de sarayda bir yer hazırlatılmasını dile getirir. Valter dinlenmek için Attilâ'nın yanından ayrılır.

Attilâ'nın huzuruna eşi Hildegunde gelir. İldiko'nun neden burada kaldığını sorgular. Onun sarayda kalmasını istememektedir. Attilâ öfkelenir. Bir kadının bu işe karışmaması gerektiğini söyler. Hildegunde üzülecek çıkar. Başbuğlar huzura gelmiştir. Attilâ akın emrini verir ve hep birlikte kımız içerler.

İkinci perde İldiko'nun söylediği şarkıyla açılır. Sarayda başka bir odanın içindedir. İldiko şarkısını söylerken odasına Attilâ girer. Şarkıya devam etmesini ister. Attilâ ona olan sevgisinden bahseder. İldiko ise çok küçükken biriyle nişanlandığını söyler. Attilâ nişanını atmasını emreder. Attilâ, İldiko'yu bekleyeceğini ve ne olursa olsun yaz geldiğinde düğünlerinin olacağını dile getirir. İldiko, Attilâ'nın soyundan bir savaş esnasında çok etkilenmiştir. Ancak o savaşta iki erkek kardeşini kaybetmiştir. Bu yüzden aralarında bir evliliğin olamayacağını düşünmektedir. Attilâ ise İldiko'nun matemini anlamakta fakat yine de kendisi ile evlenmesini istemektedir.

Başka bir sahnede İldiko yine şarkı söylemektedir. Bu sırada içeri Valter girer. Birbirlerini görünce şaşırırlar. Valter, İldiko'yu gönülden sevmektedir. İldiko ona bu sarayda ne yaptığını sorar. Valter esir düştüğünü anlatır. Hayli üzgündür, her an öldürüleceğini düşünmektedir. Bu sırada içeri Hildegunde girer. Valter, İldiko'nun derhâl çıkmasını söyler. İldiko odadan çıkar. Hildegunde, Valter'e derdinin ne olduğunu sorar. Valter, İldiko'yu bu sarayda gördüğü için üzgündür. Çünkü İldiko onun nişanlısıdır. Hildegunde de İldiko'nun sarayda olmasından rahatsız olduğunu söyler. O geldiğinden beri hayatı zehir olmuştur. Dertleri ortaktır. Hildegunde, Valter'e iş birliği teklif eder. Onların saraydan kaçmalarına yardımcı olacaktır. Yakın zamanda bir ziyafet olacaktır. Attilâ ve adamları gece yarısına kadar kırmızı içecektir. Onlar sarhoş olduklarında Hildegunde atları hazırlayacaktır. Valter ve İldiko da bu sayede saraydan kaçacaktır. Valter bu planı kabul eder, Hildegunde odadan çıkar.

Valter, İldiko'yu yanına davet eder. Ona planı anlatır. İldiko, nereye giderlerse gitsinler Attilâ'nın onları bulacağını söyler. Valter, İldiko'ya ölen kardeşlerini hatırlatır. Babasının çektiği acılardan bahseder. İldiko'nun ise gönlü Attilâ'ya düşmüştür. Valter onu kukla olmakla suçlar. İldiko bu sözlerden etkilenir ve Attilâ'dan intikam almak ister. Bir ses duyulur ve İldiko odadan uzaklaşır. Sonrasında Valter'in yanına Attilâ gelir. Günlerinin nasıl geçtiğini sorar. Attilâ, Valter'e babasından selam getirmiştir. Ancak Valter'in babası aykırı yollara sapmıştır. Başka yerlere gözünü dikmiştir. Valter'i kurtarma derdine düşmüştür. Valter, Attilâ'dan af diler. Attilâ'nın keyfini yerine getirmek için bir ziyafet düzenlemek ister. Attilâ'ya bu ziyafetin haberi Hildegunde tarafından verilmiştir. Attilâ bu teklifi kabul eder. Valter, huzurdan ayrılır.

Attilâ, İldiko'nun keyifsiz olduğunu görür. Bunun sebebini sorar. İldiko, Attilâ'yı sevdiği için hasta olduğunu söyler. Sonra da sahneyi terk eder. Emir zabiti, Bizans elçisini getirmiştir. Bizans kralı, Attilâ'nın kendisi için bir emri olup olmadığını sormaktadır. Attilâ, uzak diyarlara akın düzenleyecektir. Bizans'ın akından kurtulması için ayağına bağ olmamasını istemektedir. Elçi, Bizans ordusunun Attilâ'nın emrinde olduğunu söyler. Attilâ, onların ordusuna muhtaç olmadıklarını dile getirir. Bizans'tan vergilerini, hazinelerini ister. Aynı zamanda bağlılık yemini etmelerini söyler. Elçi, tüm istenenlerin yerine getirildiğini aktarır. Attilâ, Bizans'ın zarar görmeyeceğini ve ordusunun başka diyarlara sefere gideceğini belirtir. Elçi

sevinerek huzurdan ayrılır. Attilâ başbuğlarını huzuruna çağırır. Tüm ordunun baharda yapılacak akın için hazırlanmalarını emreder.

Üçüncü perde saraydaki bir salonda geçmektedir. Hava hayli kapalı ve yağmurludur. Ozanlar kopuzlarını çalmaktadır. Salonda Attilâ, Valter, ozanlar, İldiko, başbuğlar bulunmaktadır. Kadehler kaldırılır ve kırmızlar içilir. Attilâ'nun keyfi yerindedir. İldiko'dan şarkı söylemesini ister. Ancak İldiko keyifsizdir. Bu arada Valter, başka bir yerde Hildegunde ile konuşmaktadır. Atlar hazırlanmıştır. Fakat Valter tedirgindir çünkü hava fırtınalıdır. İçinde bir korku vardır. Ne kadar korkarsa korksun yurduna dönmek için kararlıdır. Bu sırada yanlarına İldiko gelir. Attilâ ve yanındakiler sarhoş olmuştur. Herkes sızmıştır. İldiko tam kaçmaları gereken zaman olduğunu söyler. Hildegunde onları uğurlar.

Sabah olurken Attilâ uyanır ve adamlarına da uyanmalarını emreder. Yeniden içmeye başlarlar. Attilâ, İldiko ve Valter'i göremeyince onları huzuruna çağırır. Bu sırada ozanlar kopuzlarıyla yeniden şarkılar söylemektedir. Emir zabiti endişeyle içeri girer. Valter'den biz iz bulamadığını söyler. İldiko da ortalıkta yoktur. Attilâ ikisinin birlikte kaçtığını anlar ve adamlarını peşlerine salar. İldiko'nun yokluğunun hesabını Hildegunde'den sorar. Hildegunde olanları anlatır. Attilâ'yı kıskandığı için böyle bir şeyin içinde olduğunu söyler. Attilâ öfkeli. Hildegunde'ye artık eşi olmadığını, İldiko'nun yeni eşi olacağını dile getirir. Kısa bir zaman sonra muhafızlar Valter'in ölüsünü ve İldiko'yu getirir. Attilâ'nun keyfi yerine gelmiştir. Herkesi huzurundan gönderir sadece İldiko'nun kalmasını emreder. Ondaki biteni anlatmasını ister. İldiko kaçmasına sebep olan şeyin kalbindeki duygular değil içindeki acı olduğunu söyler. Attilâ'ya hem âşık hem de düşmandır. Yaptığı şeylerden utanmaktadır. Attilâ onu sevdiği için affetmiştir. Ondaki bir şarkı söylemesini ister. Attilâ çok sarhoştur, İldiko sessizce ağlamaktadır. Ölmek istediğini söyler. Göğsünde sakladığı hançerini çıkarır ve Attilâ'ya saplar. Emir zabiti İldiko'nun hıçkırıklarını duyup içeri gelir ve Attilâ'nın öldüğünü görür.

Oyun her ne kadar Türk tarihinin sınırlarının hayli geçmişe dayandığını, Türklerin Avrupa'ya korku saldıklarını aktarmaya çalışsa da Attilâ'nın kişisel ihtiraslarına yenilişini de gözler önüne sermiştir.

Üç perdeden oluşan S. Behzat Budak'ın kaleme aldığı *Attilâ'nın Düşünü* adlı tiyatro oyununun konusu, Burguntlar kralının kızını sarayında rehin olarak tutan ve ona âşık olan Hun hükümdarı Attilâ'nın düşün gecesinde uğramış olduğu ihanettir. Hun hükümdarı Attilâ, oyunun başkahramanıdır. Tüm dünyanın heybetinden titrediği Attilâ, korkusuz bir liderdir. Eylemlerinde oldukça kararlıdır. Düşmanlarını hem güç hem de zekâ açısından dize getirir. Zaafî ise merhametli olması ve zaman zaman duygularıyla hareket etmesidir. Düşman kralının kızı İldiko'ya güvendiği için canından olmuştur. Oyundaki çatışma unsurlarından biri Attilâ'nın düşman ülke kralları arasında yaşanmaktadır. Attilâ Burguntlar kralının kızı İldiko'yu ve Vizigot kralının oğlu Valter'i esir olarak sarayına almıştır. Valter ile Attilâ arasında da dolaylı

biçimde bir çatışma vardır. Çünkü Valter hem Attilâ'nın esiri hem de İldiko'nun nişanlısıdır. İldiko ile Attilâ arasındaki aşk ise oyunun en önemli çatışma unsurudur. Bu ikili birbirlerini sevse de geçmişte yaşananlar durumu imkânsız hâle getirmiştir. Attilâ, İldiko'yla evlenmek istese bile İldiko'nun içinden çıkamadığı durumlar vardır. Attilâ, daha önce yaşanan bir savaşta İldiko'nun kardeşlerini öldürmüştür. İldiko ailesi ile duyguları arasında kalmış ancak oyunun sonunda Attilâ'yı öldürmüştür. Oyundaki bir başka çatışma unsuru da Attilâ ile eşi Hildegunde arasında yaşanır. Hildegunde, Attilâ'nın İldiko'ya olan aşkını kıskanmıştır. Bu yüzden Valter ile İldiko'nun kaçmasına yardımcı olmuş ancak bu plan Valter'in ölümüyle sonuçlanmıştır. Trajedi türünde kaleme alınan oyunda soylu bir kişi olarak yansıtılan Attilâ'nın yaşamı okura yansıtılmıştır. Oyun; Avrupa Hun hükümdarı Attilâ'nın dünyaya hükmettiği, dilediği zaman düşman ülkelerin çocuklarını bile esir edebildiği, istediği kişiyle evlenebildiği, düşmanlarını azametiyle korkuttuğu bir dönemi tarihsel bir süreç olarak ele almaktadır. Yazarın kurgusunda bu dönemi seçmesinin en önemli sebebi Türk Tarih Tezi'nin varlığını edebî anlamda da halka aktarma arzusudur. Bu sebeple oyun dönemin kanonuna uygun biçimde kaleme alınmıştır.

Bu oyunun çalışmadaki diğer oyunlardan farkı, özellikle düğün gecesini merkeze almasıdır. Ancak oyunun ismi oyunun yazılma amacıyla çalışmaktadır. Oyun boyunca Attilâ'nın tüm dünyayı dize getiren büyük bir hükümdar olması ele alınırken oyunun doruk sahnesi olan Attilâ'nın düğünü aslında Attilâ'nın ölümü olmuştur. Tarihî bir gerçeklik doğrultusunda kurgulanan oyunun eksen karakteri Attilâ'nın bu şekilde ölümü kurgulanan karakterin heybetine gölge düşürmüştür. Tarihî gerçekler noktasında doğru olduğu düşünülen Attilâ'nın ölümü, kurgusal anlamda değiştirilme bile karakterin ölümü oyunun içinde verilmeyebilirdi. Verilse bile oyunun ismi doğrudan "Attilâ'nın Düğünü" şeklinde konulmaması gerekirdi. Yazar bu ismi okuru ters köşe yapmak için bilinçli olarak tercih etmiş olabilir. Ancak yine de bu seçim karakterin gelişimine uyumlu değildir.

Behçet Kemal Çağlar, Attilâ

Çalışmada ele alınan metinlerden biri de Behçet Kemal Çağlar'ın kaleme aldığı *Attilâ* oyunudur. *Attilâ* piyesinde Türklerin diğer uluslardan üstün olduğu, Türklerin medeni bir topluluk oldukları teması işlenmiştir (Algan 2011: 70). Eserin vaka zamanı 450'li yıllardır. Metin 1935'te kaleme alınmıştır. Burada yazarın esas tezi, Avrupa Hun Devleti'nden hatta Sümerlerden Türkiye Cumhuriyeti'ne bir bağ kurmaktır (Soğukömeroğulları 2011: 1514). Bu oyunun konusu Romalı Honorya isimli bir kadının Attilâ'yı kendisine eş olarak seçmesi, Attilâ'nın üstün niteliklere sahip olması ve Papa'nın Roma adına Attilâ ve Hunlar'dan af dilemesidir (Görgülü 2006: 34). Oyunda yazar; Bizans ve Roma'yı vergiye bağlayan Attilâ'ya suikast hazırlanmasını, bunu fark eden Attilâ'nın Bizans kapılarına dayanmasını ve Papa Leon'un Attilâ'dan af dileyerek Attilâ'yı savaştan vazgeçirmesini ele almıştır (Buttanrı 2002: 52).

Oyunda; Türkler, Sümerlerden başlayarak dünya medeniyetinin tek sahibidirler. Barbarlar aslında Türkler değil, Avrupalılardır görüşleri işlenir (Karaca 2020: 54). *Attilâ* oyunu Osmanlı'dan önce de bir Türk tarihi olduğunu insanlara hissettirmeye çalışır (Soğukömeroğulları 2011: 1514). Yazar, tüm oyun boyunca kan, soy, ırk övgüsü yapar ve kitabın yazım tarihini eklerken İsa'nın doğumu yerine Attilâ'nın doğumunu takvimin başlangıcı sayar (Karadağ 1989: 105).

Eserin özeti: Behçet Kemal Çağlar tarafından yazılan *Attilâ* oyununun girişinde "Attilâ'nın (ölümünün) 1500. yılında oynanmak üzere Halkevi gençleri için, Bay Hüseyin Namık'ın Attilâ ve oğulları tarihinden alınan dokümanlarla yazılmış tarihî piyes." notu bulunmaktadır. Eserin tarihî bir gerçeklikten üretildiğini kanıtlamak için bu not eklenmiştir.

Üç sahneden oluşan oyunun ilk sahnesinde yabancı ülkelerden gelen elçiler saray kapısında beklemektedir. Bizans heyetinde Maksiminus, Priskus, Vigil vardır. İtalya'dan gelen sefirler (Garbî Roma sefirleri) arasında da Romulus, Promutus, Romanus, Konstantinus yer almaktadır. Attilâ'nın askerlerinden biri, bekleyen elçilere Kraliçe Karakan'ın onları kabul edeceğini söyler. Elçiler beklerken Attilâ'nın azametinden bahseder. Her yerde Hun askerleri hüküm sürmektedir. Bu sırada elçi Romanus vaka zamanı olarak 426 senesini hatırlatır:

"Rabbim benzetmesin ya o günlere yarımı

Hunlar yıkacaklardı Bizans'ın surlarını.

O kemik oklar işler belki et gibi taşla!

Trakya onlarındı daha dün baştan başa..

Başlarının başına yıldırım düşmeseydi" (Çağlar 1935: 6).

Hun ordularına yıldırım düşmesi sebebiyle Bizans kurtulmuştur. Şimdi ise Attilâ'nın karşısında ona karşı koyacak bir ordu bile yoktur. Attilâ rahatça Avrupa'da ordusuyla dolaşmaktadır. Roma ve Bizans elçileri Attilâ'nın karşısında düştükleri hâller sebebiyle birbirleri ile dalga geçmektedir. Aralarındaki atışma bir süre devam eder. Ardından Kraliçe Karakan'ın odası elçilere açılır. Attilâ'nın askerleri dünyayı ele geçirmekten bahsetmektedir. Burada bir Turan anlayışı da göze çarpmaktadır:

"Avrupa, bir avuç yer; bizim olacak cihan.

Onun ayak altına bir halı işte İran!

Kaynıyor bir semaver gibi hep için için

Attilâ'yı bağırma bassam diye, işte Çin" (Çağlar 1935: 10).

Karakan, aynı zamanda meşhur bir tarihçi olan Bizans elçisi Priskus'a tarihi doğru yazmasını rica eder. Attilâ'nın gücü ve yaptıkları ortadadır. Karakan, Priskus'a Attilâ'nın "Tanrı'nın kırbacı" olduğunu söyler. Orest ise Avrupa'nın yarımının Asya

topraklarından çıkacağıını belirtir. Attilâ, ideallerine ulaşmak için öz kardeşini bile öldürmüştür. Priskus, Attilâ'yı daha önce görmemiştir. Kendilerine anlatılmasını ister. Karakan onu övgülerle anlatır:

"Dünya tunç bir madalyon; profili, o baştır.

Dost gözünde parıltı; düşman gözünde yaştır" (Çağlar 1935: 13).

Uzaktan duyulan sesler artınca Attilâ'nın yaklaşmakta olduğu anlaşılır ve sahne sonlanır.

İkinci sahne Roma sarayında başlar. Honorya, dadısı ile imparatorun elçileri kabul ettiği bir odada konuşmaktadır. Telaşa elçiler beklenmektedir. Attilâ, Honorya ile evlenmek istemektedir. Valantiyanus tahtında Hun elçilerini kabul eder. Elçilerden biri Attilâ'nın buyruğunu imparatora okur. Attilâ, Honorya'yı özlemiştir. Elçiler onu götürmeye gelmiştir. İmparator bu isteği duyunca telaşlanır ve kız kardeşinin (Honorya'nın) evli olduğu yalanını uydurur. Elçiler hiddetle çıkar. Honorya içeri girer ve imparatora kızar. Kendisi Attilâ'nın yanına gitmeye razıdır. Türklerin medeniyetin temsilcisi olduğunu dile getirir. İmparator ve vezir ise Honorya'nın evli olduğunu söyledikleri için endişelidir. Bu yalanın ortaya çıkmasından korkmaktadırlar. İmparator Honorya'ya "Attilâ mı, Roma mı?" diye sorar. Honorya "Attilâ" cevabını verir. Honorya imparatora iki şart koşar. Bir Hun ile evlenecektir ama evlendiği kişi ona asla dokunmayacaktır. İmparator ve vezir bu durumu çaresiz kabul eder. Çünkü Attilâ'ya kimse karşı koyacak durumda değildir. Yalnızca Aetyüs'ten ümitleri vardır. Çünkü onun da babası Hun'dur.

Üçüncü perde Attilâ için kurulmuş bir çadırda geçmektedir. Attilâ'nın komutanları ve yaverleri onunla ilgili konuşmaktadır. Roma, Attilâ'nın ayaklarına kapanmaya gelmektedir. Gelen Hristiyanların dinî lideri papadır. Attilâ, asker çadırlarının oradadır. Papa yanında dik duran iki Roma generaliyle Attilâ'nın çadırına yaklaşmaktadır. Çadırının önündeyken büyük bir azametle Attilâ gelir. Papayı eliyle bir kenara iter. Yanındakiler korkudan papaya yardım etmekte tereddüt yaşarlar. Papa yalvarır:

"Attilâ! Senden gufran istiyoruz Attilâ!

Bütün İtalya. Roma. Senato. İmparator...

Hunlardan... Attilâ'dan... Türklerden... Af istiyor!

Razıyız: yüzümüze tarih vursa bu affi!

Ayıptır Roma bir gün unutursa bu affi" (Çağlar 1935: 30).

Attilâ, yerde yatan papayı yaverlerine kaldırtır. Onları affettiğini söyler. Türkleri barbar bilmemelerini ve asla akıllarından çıkarmamalarını telkin eder.

Oyunun başından sonuna dek Attilâ ve Türklük övgüsü ön plana çıkarılmıştır. Büyük bir komutan olan Attilâ'nın istese Avrupa'yı topraklarına katabileceği, onun

affi sayesinde Avrupalıların özgür kaldığı mesajı da verilmiştir. Türklerin Osmanlı Devleti'nden öncesinde de büyük bir tarihinin olduğunun kanıtlanması amacıyla yazılmış eser, Erken Cumhuriyet Dönemi edebî kanonunu okura yansıtır.

Üç perdeden oluşan Behçet Kemal Çağlar'ın kaleme aldığı *Attilâ* oyunu tüm Avrupa'ya hükmeden Hun hükümdarı Attilâ'nın büyüklüğünü ve Batı dünyasının lideri papanın Attilâ'ya yalvarmasını konu edinmiştir. Hun hükümdarı Attilâ oyunun başkahramanıdır. Oyunda Attilâ Tanrılaştırılmış bir figür şeklinde tasvir edilmiştir. Oyunun son sahnesinde ortaya çıkan Attilâ bir heykel gibi dimdik duran dev gibi bir hükümdardır. Etrafındaki herkes onun azametinden çekinmektedir. Papa bile onun karşısında titremektedir. Oyundaki çatışma unsuru Attilâ ile papa arasında yaşanmaktadır. Ancak bu bir güç savaşı değildir. Papa ve diğer ülkelerin elçilerinin tek derdi, Attilâ'nın kendilerine zarar vermemeleridir. Oyunun başından sonuna dek bunun için çabalarlar. Bir trajedi şeklinde kurgulanan oyunda, Attilâ bazen bir Tanrı bazen bir soylu kral şeklinde betimlenmiştir. Attilâ'nın eylemleri doğrudan değil dolaylı biçimde okura aktarılmıştır. Yabancı ülkelerin elçileri, komutanları ve Hun askerleri tarafından Attilâ mütemadiyen övülmüştür. Tarihî gerçekliklere dayandırılarak kurgulanan oyun, Avrupa Hun Devleti hükümdarı Attilâ'nın kendi dönemindeki hâkimiyetini gözler önüne sermektedir.

Bu oyunun diğer oyunlardan farkı, yazarı tarafından tarihî kaynaklardan yararlanıldığı konusunda ısrarcı bir söylem dili kullanılmasıdır. Yazar oyunun sonunda metnin yazım tarihi için 18.04.1532 yazmış ve bunun bir yazım hatası olmadığını dile getirmiştir. Bu durumun sebebini ise *"Bu rakkam, bir murettip hatası değildir. Ben bu kitabımda olsun İsa'nın doğuşunu değil, Attilâ'nın doğuşunu tarih mebdeî alıyorum."* notuyla açıklamıştır. Oyunu Attilâ'nın (ölümünün) 1500. yılında oynanmak için yazdığını dile getiren yazar, oyunun kurgusunu yazarken de Bay Hüseyin Namık'ın *Attilâ ve Oğulları* tarihinden alınan dokümanlarla yazdığını aktarmıştır. Yazar bu konudaki ısrarını oyunun içinde verdiği dipnotlarla da sürdürmüş, kurmacasında yararlandığı bilgileri hangi sayfalardan aldığını bile dile getirmiştir. Kuşkusuz bunu yapmasının bir amacı vardır. Osmanlı Devleti'nden önce bir Türk tarihi olduğunu kanıtlarla okura aktarmak derdindedir. Bu oyunun diğerlerinden bir diğer farkı ise Attilâ karakterinin Tanrılaştırılmış bir figür olarak yansıtılmış olmasıdır. Oyunun başından itibaren Attilâ'dan bahsedilse de esas kahraman olan Attilâ okurun karşısına oyunun son sahnesinde çıkmıştır. Papa, Attilâ'ya yalvarmaktadır. Oyun boyunca Attilâ karizmatik bir lider şeklinde aktarılmış ve oyunun doruk sahnesinde Attilâ korkusuz, yenilmez, azametli bir hükümdar olarak yansıtılmıştır. Bu yüzden oyun Attilâ'nın ölümüne odaklanmamıştır.

M. Kemal Ergenekon, Attilâ

Çalışmada ele alınan bir diğer oyun, M. Kemal Ergenekon'un kaleme aldığı *Attilâ* piyesidir. *Attilâ* oyununda Hunların Doğu ve Batı Roma ile politik ilişkileri, Türklerin Avrupa'ya gelipleri, Attilâ'nın Türk birliğini kurmak amacıyla Asya'ya yaptığı sefer

sonucunda hedefine ulaşması, bir sefer dönüşünde Burguntlar kralının kızı İldiko'nun ona aşkını sunması ile gelişen olaylar ve düğün gecesi Attilâ'nın ölümü konu edilmiştir (Buttanrı 2002: 53; Görgülü 2006: 42). Piyeste, Attilâ'nın bütün dünyaya hâkimiyeti anlatılırken Türk tarihindeki kahramanlığı öne çıkarılmış ve Türkler gerekirse yeniden aynı hâkimiyeti sağlar mesajına yer verilmiştir (Varnalı 2008: 49).

Oyunda Attilâ'nın şahsında Türk'ün kahraman, korkusuz, yenilmez olduğu gösterilir. Avrupa'da hiçbir gücün başedemediği Attilâ'nın iyi bir yönetici, siyasetçi ve asker olmasının üzerinde durulur (Karaca 2020: 55). Avrupalıların tılsımlı bir kılıç taşıdığı için yenilmez olduğuna inandığı Attilâ'dan çok korktukları, ondan sadece bir suikast ile kurtulabileceklerine inandıkları bu metinde de ele alınmıştır (Buttanrı 2002: 53). Oyunda Türklerin cesur ve medeniyetin taşıyıcısı oldukları vurgulanmıştır (Algan 2011: 70).

Eserin Özeti: M. Kemal Ergenekon'un kaleme aldığı *Attilâ* oyunu 3 perde 3 tablodan oluşmaktadır. Oyun prolog kısmıyla başlar. Bir kalenin harap bir kulesinde gece yarısı iki Roma muhafızı konuşmaktadır. Attilâ'nın Avrupa'yı etkisi altına alması konuşmanın konusudur. Yanlarına bir atlı yanaşmıştır. Bu bir Hun askeridir ve Asya'dan gelmiştir. Etrafta Türk'ün zafer türküsü duyulmaktadır. Muhafızlar Türklerin gücünün farkındadır:

"Muhafız II - Kapkaranlık Avrupa ışısız bir gecedir..."

Roma, bu trk önünde maskara bir cücedir" (Ergenekon 1938: 11).

Birinci perdeye "Ulusal Birlik" ismi verilmiştir. Hun diyarı Etzelburgi'de Attilâ'nın sarayında geniş bir salonla perde açılır. Perde açılırken sahne dışından Tuna Şarkısı duyulmaktadır. Coşkun ve Tungar duyulan şarkıdan etkilenmiştir. Coşkun anayurt sevgisinden bahseder. Tungar da ana yurdunu özlemiştir. Edek bu özlemi anlamlandıramaz. Geçmişte mezar olan bu çölü özlemenin bir manası yoktur. Coşkun, ana yurt sevgisinin her Türk'ün kalbinde olduğunu söyler. Çünkü orası ataların, dedelerin yurdudur. Türklük oradan doğmuştur. Tungar, Türklerin göç serüvenini anlatır. Hunların gelişiyile kavimler kaçışmaya başlamıştır. Tuna Nehri'ne kadar öncüler gelmiştir. Verimli yerlerde çadırlar kurulmuştur. Roma, bu gelişten titremiş ve korkmuştur. Hunlara kervanlarla bağ vermiştir. Şimdi Hunların doğudaki kolu Çin Seddi'ni aşarken diğer kolu Roma'nın üzerindedir. Edek, Attilâ'nın savaşçı tutumunu eleştirir. Romalılarla düşman olmasına karşıdır. Coşkun, Edek'in sözlerine katılmadığını söyler. Attilâ, Roma'daki Hunları hainlik yaptıkları için geri çekmiştir. Sonra da onları cezalandırmıştır. Erdek, Attilâ'nın tüm başbuğları toplamasını da eleştirir. Coşkun ise Türkler arasında bir birlik olmasını savunur. Bir ülkü uğruna tek bir güç olarak mücadele edilmelidir. Edek bu kez Attilâ'nın yabancılara da değer verdiğini söyler. Coşkun öfkelenmiştir. Önemli olan Attilâ'nın ülküsüdür. Herkes bu ülküye hizmet etmektedir. Attilâ uzun zamandır bir seferdedir ve yakında dönecektir. Ece ile Tuna üçlünün yanına gelir. Edek, Ece'ye Attilâ'nın sefere çıkış sebebini sorar. Ece, Attilâ'nın Çin duvarına kadar gideceğini, amcası Aybars'la görüşüp yeniden

döneceğini söyler. Amaç dört bir yanda Büyük Hun Birliği'ni kurmaktır. Attilâ'nın kardeşi Bileda ise daha çok zevk, ziyafet ve eğlence düşkünüdür. Ece, Attilâ'yı karşılamak için üç gündür hazırlık yapıldığını söyler. Askerler tüm şehri süslemiştir. Attilâ'nın öncüleri o gelmeden onun adına bir mektup getirmiştir. Mektubunda aşk, vatan ve ülkü vurgusu vardır. Attilâ mektubunda Çin'e giderken geldiğini gören kabilelerin onu sevinçle karşıladığından bahsetmektedir. Yıldızlı bir gecede Ural eteklerine varmışlardır. Önünde Avrupa arkasında Asya vardır. Coşkun bu büyüğü anı hayal etmektedir. Dışarıdan boru sesleri gelir. Attilâ şehre girmiştir. Her biri onu sarayın önünde karşılamak için sahneden çıkar. Attilâ ile oğlu İlek de gelmiştir. İlek, Tuna'nın nişanlısıdır. Coşkun ise Tuna'yı sevmektedir. Tuna da Coşkun'a âşiktir. Bu yüzden ikisi de üzüntülüdür. Coşkun içinde Attilâ'nın ülküsü olmasa Tuna'yı kaçıracağını söyler. Tuna ile Coşkun Attilâ'nın gelişini balkondan seyrederek. Attilâ sevinç içinde karşılanmıştır. Ancak oğlu İlek yanında yoktur. Attilâ, Coşkun ve Tuna'nın bulunduğu odaya gelir. Coşkun önünde diz çöker. Attilâ, Ece'ye kardeşi Bileda'yı sorar. Bileda üç gündür avdadır. Attilâ da Bileda'nın bu zevk düşkünlüğünden rahatsızdır. Attilâ, Tuna'ya dönerek nişanlısı İlek'i Akatzirlere han yaptığını söyler. Tuna birkaç yıl ondan uzak kalacaktır. Coşkun bu habere çok sevinir. Attilâ Çin duvarına kadar gittiğini, ona karşı gelen herkesi ezdiğini dile getirir. Çin hanı bile o gelince kendisine elçi göndermiştir. Elçi Attilâ'ya hediyeler getirmiştir. Attilâ'nın amcası Aybars da Attilâ'nın birliğine uymuştur. İstenen birlik kurulmuştur. Attilâ, Vizigot kralının oğlu Valter'e dönerek onun sarayda konuk olarak kalacağını söyler. Ona bir daire ve bir at verilmesini emreder. Bu sırada içeri bir subay gelir ve Attilâ'nın kardeşi Bileda'nın bir kaza sonucu öldüğünü söyler. Bileda'nın atı kontrolden çıkmış ve bir çam ağacına çarpmıştır. Attilâ gelen haber karşısında çok üzülür. Ayin yapılmasını ister. Bu esnada bir genç çoban Attilâ'nın huzuruna getirilir. Ormanda yüzyıllardır beklenen tılsımlı kılıcı bulmuştur. Tungar, kılıcın tılsımlı oluşunu doğrular. Ataların kutlu kılıcı Attilâ'ya ulaştırılmıştır. Tungar, Attilâ'yı kutlar. Attilâ ise şaşkındır. En kederli gününde en sevindirici haberi almıştır. Kardeşi Bileda'nın derin bir matem ve gözyaşları içinde gömülmesini emreder. Bu akşam onun için bir tören yapılacaktır. Perde kapanır.

İkinci tabloda sahne Roma sarayıdır. Kral Valantinius III, General Aetyüs ile konuşmaktadır. Bizans kralı Teodos, Roma'dan yardım istemiştir. Aetyüs'e göre Bizans'a Hunlar adına yardım etmek büyük bir hata olacaktır. Çünkü Roma da ateş içindedir. Bütün kâhinlerin uğursuz gördükleri bir sene geçirmektedirler. Dünya bir Türk devleti olan Hun Devleti tarafından kuşatma altındadır. Roma'yı yakacağını söyleyen Radagaz'ın vahşi sürülerinden bile kendilerini Hunlar kurtarmıştır. Hunlar çok güçlü bir durumdadır. Kral, Aetyüs'tan Attilâ hakkında bilgi alır. Duyduklarından canı sıkılır ve sahneyi terk eder. Aetyüs, içeri bir askerle birlikte gelen kralın kız kardeşi Onori'yi görünce şaşırır ve bir yere gizlenir. Onori, askere Attilâ'ya teslim edilmesi için bir kutu verir. Kutuda bir aşk mektubu ve bir de yüzük vardır. Asker

emri yerine getirmek için çıkar. Aetyüs da gizlendiği yerden çıkarak Onori'ye bir gün beklediğinin geleceğini söyler.

İkinci perdenin ismi "Evrensel Zafer" olarak yazılmıştır. Valter üzgündür. Coşkun ona bu durumun sebebini sorar. Valter esir olduğu bu sarayda mutlu olduğunu söyler. Attilâ'ya hayranlık duymaktadır. Okçuluğu ve kılıç kullanmayı burada öğrenmiştir. Vizigot kralının oğlu olmasına rağmen Türklere karşı olumlu duygular içerisinde. Coşkun'u da çok sevmektedir. Ona benzemek istediğini dile getirir. Kederi başka bir sebeptendir. 15 yaşında Burguntların kralının kızı ile nişanlanmıştır. Kızın ismi İldiko'dur. Onu özlemiştir. Onun şimdilerde nerede olduğunu bilmemektedir. On yıldır hasretini çekmektedir. Bu sırada içeri Tuna girer. Valter izin isteyip çıkar. İki âşik yalnız kalmıştır. Coşkun'un içinde Tuna'yı kaybetme korkusu vardır. Tuna hâlâ İlek ile nişanlıdır. Tuna, İlek geldiğinde nişanını bozacağını söyler. Onlar konuşurken içeri Ece girer. Coşkun'a Attilâ'yı sorar. Attilâ sabah orduyu teftişe çıkmıştır. Onejes yanlarına gelir. O geldiğinde Tuna ve Coşkun çıkarlar. Ece, Onejes'e Attilâ'nın öfkesinin sebebini sorar. Onejes, gelen Bizans elçisinin suikast planının olduğunu dile getirir. Edek de işin içindedir. Suikast planı ansızın ortaya çıkınca Edek kendisini kurtarmak için Bizans heyetini ele vermiştir. Roma'yı aldattığını söylemiştir. Attilâ onu göz hapsine almıştır. Ece konuyu değiştirip Roma'dan gelen mektup ve yüzüğü sorar. Onejes, bunların Roma kralının kız kardeşi Onorya'dan geldiğini aktarır. Attilâ henüz bir cevap vermemiştir. Yüzüğü ve mektubu hazineye koydurmuştur. Attilâ içeri girer. Yorgundur. Suikast haberine çok sinirlenmiştir. Sefere çıkmak için sabırsızlanmaktadır. Coşkun içeri girer. Attilâ, ondan üç boynuzlu bir koçu kırmızı renge boyamasını ve başbakıcıya gitmesini ister. Başbakıcı fala bakacaktır. Coşkun görevi yerine getirmek için hemen hareket eder. Attilâ, huzuruna elçileri çağırır. Elçi Virjil'e öfkelenip onu azarlar. Attilâ, Virjil 45 Hun getirmek yerine 17 Hun getirdiği için sinirlidir. Elçileri diğer Hunlar gelene kadar sarayda misafir edeceğini söyler ve onları huzurundan kovar. Tungar ile Orest huzura gelir. Tungar'ı Bizans'a, Orest'i Roma'ya elçi olarak gönderecektir. Attilâ'nın ordusunun geldiğini haberdar edeceklerdir. İki de hemen ayrılır. Attilâ, Onejes'e yarın şafak sökerken seferin başlayacağını söyler. Üç başbuğu huzuruna çağırır. Onlardan zafer ister.

Üçüncü tablo Şalon seferinden dönüşte bir kampta geçmektedir. Hakanın çadırında akşam vaktidir. Coşkun, Tuna'ya heyecanla seferi anlatır. Yedi yüz bin Türk askeri ile Avrupa'yı titrettiklerinden bahseder. Roma karakolları korkuyla kaçmışlardır. Her şehre Hun bayrakları asılmıştır. Ordu, Tuna kıyılarından Orlean'a kadar varmıştır. Karşlarına Roma ordusu çıkamamıştır. Çadıra Valter gelir. Coşkun anlatmaya devam eder. Attilâ, Orleon Kalesi önünde kapı bekçilerine "Aç!" emrini verir. Kapı açılmayınca yedi gün süren bir savaş başlar. Dağ gibi kayalarla tunçtan kapıları sökerek şehre girilir. Şehre girdikten sonra beklenen büyük harp başlar. İki büyük ordu Şalon Savaşı'nda yüz yüze çarpışacaktır. Öğleden sonra gelen emirle büyük savaş başlar. Ortada yığınla can bırakan çarpışma nehri kırmızı renge boyanmıştır. Yüz bin kişi ölmüştür. Ölenlerin içinde bir düşman kralı da vardır. Roma ordusu

kaçınca Attilâ da yüz yüze dövüş bittiği için dönmeyi emreder. Attilâ çadıra gelir. Kızı Tuna ona Ece'den bir mektup getirmiştir. Ece, olan biteni merak etmiştir. Coşkun, Tuna'ya kampı gezdirir. Bir subay Attilâ'ya genç bir kızın kendisini görmek istediğini söyler. Bu genç kız İldiko'dur. Attilâ, ona dileğini sorar. İldiko, "Kalbiniz." cevabını verir. Attilâ, İldiko'nun elinden tutar ve çadırına götürür. Valter olan biteni görmüştür. İldiko onun hasretini çektiği nişanlısıdır. İntikam yemini eder.

Üçüncü perdenin ismi "Ve Ölüm"dür. Coşkun yalnızdır ve heyecanlıdır. İçinde bir huzursuzluk vardır. Attilâ için endişelenmektedir. Onu her ne olursa olsun koruyacaktır. Bu gece Attilâ, İldiko ile evlenecektir. Ece kıskançlık ateşine düşmüştür. Coşkun onun kötü bir şey yapacağından endişelenmektedir. Aynı zamanda İlek de yarın saraya dönecektir. İlek, Tuna'nın nişanlısıdır ve Coşkun âşık olduğu kadının da derdine düşmüştür. Kafası karmakarışıktır. Yanına Valter gelir. Coşkun'u görmemiştir. Attilâ'ya kızgın olduğundan bahseder kendi kendine. Hâlbuki onu çok sevmiş, baba ocağını bile unutmamıştır. Attilâ'yı bir hançerle öldüreceklerdir. Attilâ'nın odasına girerken karşısına Coşkun dikilir. Valter, Coşkun'a saldırır. Bu sırada Edek, bir hançerle Coşkun'u sırtından vurur. Coşkun oracıkta ölür. Tuna, Coşkun'u ölü görünce çıldırır. Onu kucaklayıp sahnenin dışına götürür.

Ece, Attilâ'nın İldiko ile evlenmesi sebebiyle bir aydır hastadır. Onejes, Tungar'a Salon Savaşı'ndan sonra olanları anlatmaktadır. Attilâ savaşın ardından orduyu Ren kıyısına çekmiştir. Kışı orada geçirmişlerdir. Yaz geldiğinde İtalya seferi başlayacaktır. Bahar geldiğinde ordu karşısında savaşacak ordu bulamaz. Roma'ya girmeleri an meselesidir. Po Nehri'nin önünde Roma'ya hücum kararı verildiğinde Papa Saint Leon, Attilâ'yı ziyarete gelmiştir. Roma'ya girilmemesi için yalvarmıştır. Papa ağlayınca Attilâ seferden vazgeçer. Onejes, Tungar'a Attilâ'yı uyandıracağını söyler. Tungar başbuğları görmeye gider. Onejes Attilâ'nın kapısını çalar. Ses yoktur. İçeri girip bir şeyler söyler, yine ses yoktur. Tungar üç başbuğ ile koşarak gelir. Onejes donmuştur. Parmağı ile Attilâ'nın öldüğünü gösterir. Boğazı kesilmiştir. İldiko'dan şüphelenirler. Halka bu ölümün doğal bir ölüm olduğunu duyururlar. Attilâ'nın öldürüldüğünü kimse bilmemelidir. Bütün ordu yas içindedir. Valter de şaşkındır. Attilâ'yı kimin öldürdüğünü merak etmektedir. Tuna da Coşkun'un cesediyle birlikte kendisini Tuna Nehri'ne atmıştır. Attilâ için yas ilan edilir. Ağıtlar yakılır.

Bu oyunda da Türklüğün tarihinin çok öncelere dayandığının, Türk hükümdarı Attilâ'nın bütün dünyayı gücüyle titrettiğinin mesajı verilir.

Üç perde üç tabloda oluşan M. Kemal Ergenekon'un *Attilâ* oyunu Büyük Hun Birliği'ni kurmaya çalışan Attilâ'nın bu uğurdaki mücadelesini konu olarak ele almıştır. Bu oyunun başkahramanı da Attilâ'dır. Attilâ, Çin'den Avrupa'nın içlerine seferler düzenleyecek kadar azametli, korkusuz bir liderdir. Ülküsü için at üstünde uzun seferlere çıkmaktadır. Oyunda İldiko ile Attilâ arasında yaşanan aşk en büyük çatışma unsurudur. İki taraf birbirini sevse bile oyunun sonunda İldiko, Attilâ'yı öldürmüştür. Bir trajedi şeklinde yazılan oyunda Attilâ'nın soylu bir hükümdar

olması ve azametiyle tüm dünyayı titretmesi ön plana çıkarılmıştır. Yazar, Avrupa Hun Devleti hükümdarı Attilâ'nın hayatını Türk Tarih Tezi kapsamında ele alarak metni dönemin kanonuna uygun biçimde kurgulamıştır.

Bu oyunu çalışmada ele alınan diğer oyunlardan ayıran unsurlardan biri, Attilâ'nın kardeşi Bileda'nın ölüm şeklidir. Oyunda Bileda atının ormanda bir çam ağacına çarpması sonucu ölmüştür. Behçet Kemal Çağlar'ın *Attilâ* oyununda ise Bileda'yı Attilâ öldürmüştür. S. Behzat Budak'ın *Attilâ'nın Düşünü* oyununda ise Bileda'dan bahsedilmemektedir. Başka bir farklılık ise oyunun bitişi ile ilgilidir. M. Kemal Ergenekon'un *Attilâ* oyunu, S. Behzat Budak'ın *Attilâ'nın Düşünü* oyununun finaline benzer biçimde bitirilmiştir. Bu iki oyunun bitişinde de Attilâ, İldiko tarafından öldürülür. Ancak S. Behzat Budak'ın *Attilâ'nın Düşünü* oyununda İldiko hançeri Attilâ'ya saplarken M. Kemal Ergenekon'un *Attilâ* oyununda Attilâ'nın boğazı kesilmiştir. Aynı zamanda bu oyunda halka Attilâ'nın doğal sebeplerle öldüğü duyurulmuştur. Behçet Kemal Çağlar'ın *Attilâ* oyununda ise Attilâ'nın ölümünden bahsedilmemiştir. Bu metni diğerlerinden ayıran başka bir özelliği ise eserin başında oyuna ilişkin bir değerlendirme yazısının olmasıdır. Hüseyin Cahit Yalçın, *Fikir Hareketleri* mecmuasında oyunla ilgili yazı kaleme almış ve yazısına "İtiraf ederim ki şimdiye kadar destan tarzında eski Türklüğe dair yazılan eserlerin hiçbirini zevk ve heyecanla okumadım." cümleleriyle başlayarak yazarı taltif etmiştir. Ayrıca oyun diğer oyunlardan farklı olarak metinden bağımsız *Armağan* isimli bir şiirle başlamıştır.

OYUNLAR ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Çalışmada oyunlara ilişkin değerlendirmeler biçim benzerlikleri ve içerik benzerlikleri başlıkları adı altında gerçekleştirilecektir.

Oyundaki Biçimsel Benzerlikler

Bu kısım "Metinlerdeki Kurgusal Benzerlikler" ve "Mustafa Kemal Atatürk ile Özdeşlik ve Yazıldığı Tarihe Göndermeler" başlıkları altında ele alınacaktır.

Metinlerdeki Kurgusal Benzerlikler

S. Behzat Budak'ın *Attilâ'nın Düşünü*, Behçet Kemal Çağlar'ın *Attilâ* ve M. Kemal Ergenekon'un *Attilâ* oyunlarının konusu genel olarak ortaktır. Her üç oyun da Hun Devleti hükümdarı Attilâ'yı anlatır. Behçet Kemal Çağlar'ın *Attilâ* oyununda metin papanın Attilâ'ya yalvarması ile biterken diğer oyunlar Attilâ'nın ölümüyle sonlanır. Metinlerde bazı farklılıklar bulunsun da genel anlamda hikâyeler benzer biçimde aktarılmıştır. Attilâ'nın yüceliği, Türklerin tüm dünyaya hâkimiyeti, Romalıların Attilâ'dan ve Türk ordusundan korkusu, İldiko'nun ihaneti gibi konular yazarlarca ön plana çıkarılmıştır. Ortak amaç Türk Tarih Tezi'ne uyumlu bir metin kaleme almaktır. Türk tarihinin Osmanlı Devleti'nden öncesine de dayandığını göstermek, Türklerin Orta Asya'dan göç ederek Avrupa'yı titrettiğini, Türklüğün üstünlüğünü kanıtlamak

için yazılan metinler Erken Cumhuriyet Dönemi kanonuna uygun yazılan oyunların örneği olarak gösterilebilir.

S. Behzat Budak'ın *Attilâ'nın Düşünü*, Behçet Kemal Çağlar'ın *Attilâ* ve M. Kemal Ergenekon'un *Attilâ* oyunlarının biçimsel anlamda en belirgin ortak özelliği manzum yazılmış olmalarıdır.

S. Behzat Budak'ın *Attilâ'nın Düşünü* oyunu 14'lü hece ölçüsü ile yazılmıştır:

*"Attilâ – Haydi artık gidiniz, buyruğu öğrendiniz;
Hasmımız olsa bile fırtına, bora deniz
Kahramanca ölmek var fakat geri dönmek yok
Gerilerde kalmak yok, gerilerde sönmek yok"* (Budak 1934: 11).

Budak da 14'lü hece ölçüsünü diyalog geçişlerinde 7+7 şeklinde kullanmayı tercih etmiştir:

*"Attilâ – Burgunların kralı rehini getirecekti
Hâlâ niçin gelmedi?
Haberci – Rehini verecekti"* (Budak 1934: 12-13).

Behçet Kemal Çağlar'ın *Attilâ* oyunu da 14'lü hece ölçüsüyle kaleme alınmıştır:

*"İstersen bak uzaktan, istersen içine gir:
Ta Bizans'tan Roma'ya kadar kaç ev, kaç şehir.
İyi kurulması için Attilâ'nın adına
Yolların her yanına, zaferin her katına
Vaktile hazırlanmış, konmuş binek taşları"* (Çağlar 1935: 5).

Yazar alıntıda dizelerde de görüldüğü üzere hece ölçüsünü oluşturmak için bazı kelimeleri birleştirme yoluna gitmiştir. "kurulması için" ve "vaktile" ifadeleri bunun örneğidir. Yazar 14'lü hece ölçüsünü diyalog geçişlerinde 7+7 şeklinde kullanmayı tercih etmiştir:

*"Priskus - Çok mu beklediniz ki?
Romulus - Beklemek değil hayır;
Ne görsek şaşırıyor. Ne görsek korkutuyor;
Her Hun bir parça bizim aklımızı yutuyor"* (Çağlar 1935: 4).

Ergenekon'un *Attilâ* oyunu da benzer biçimde 14'lü hece ölçüsüyle kaleme alınmıştır:

"Coşkun – Kendini anayurtta bulur bir yıldız gibi,

Taşdıkkça bu göğüs ona hasret bir kalbi" (Ergenekon 1938: 15).

Ergenekon da diğer oyunların yazarları gibi zaman zaman 14'lü hece ölçüsünü diyaloglarda bölerek kullanmayı tercih etmiştir:

"Muhafız I – İçtiğiniz kan mıdır?

Atlı – Hayır! Tatlı kıımızdır!

Muhafız I – Parolanız nelerdir?

Atlı – Gökte, gök gürültüsü" (Ergenekon 1938: 9-10).

Çalışmada ele alınan üç oyunun da aa, bb, cc kafiye düzeni ile yazıldığı görülmektedir. Oyunların bu noktada da ortak bir özelliği bulunmaktadır. Bu nazım biçimi divan şiirindeki mesnevi nazım biçimini andırmaktadır. Erken Cumhuriyet Dönemi kanonunun kullanmış olduğu dörtlük yerine bu nazım biçiminin tercihi diyalog yazımının zorluğu ile ilintili olabilir.

Mustafa Kemal Atatürk ile Özdeşlik ve Yazıldığı Tarihe Göndermeler

Çalışmada ele alınan Attilâ konulu oyunların içerisinde zaman zaman yazıldıkları döneme göndermeler yapılmıştır. Yazarların bu göndermelerle oyunların kurgusal zamanları ile Erken Cumhuriyet Dönemi koşulları arasında bir bağ oluşturma arzuları olduğu görülmektedir.

Ergenekon'un, *Attilâ* oyununda okunan mektupta birlik mesajları verilmekte ve diğer piyeslerde konuyla ilgili geçen ifadelerle uygun olarak Türkiye'nin ancak halk birliği sağlarsa ayakta kalabileceğine gönderme yapılmaktadır (Varnalı 2008: 52). Burada ifade edilen Türkiye kavramı kuşkusuz yeni devlete açıkça yapılmış bir göndermedir.

Millî Mücadele Dönemi'nde Mustafa Kemal Atatürk bir lider olarak kabul edilmiş, kendisine "güneş" metaforu ile özdeşlik kurulmuştur. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yazılan birçok metinde Atatürk için "güneş" ifadesi kullanılmıştır. Çağlar'ın *Attilâ* oyununda da bu özdeşlikle karşılaşılır:

"Güneş attı kendini

Sularma Tuna'nın

Senin başımdır yarın

Güneşi Avrupa'nın" (Çağlar 1935: 15).

Benzer bir özdeşlik Ergenekon'un *Attilâ* oyununda da bulunmaktadır:

"Muhafız I – Bu kasırga ardından doğarsa eğer güneş

Bu müthiş karanlığı boğarsa eğer güneş.

Kalbin ancak o zaman Tanrıya inanacak" (Ergenekon 1938: 7).

“Coşkun – Attilâ’da bulduk bu emreden başı biz de.

Ve bir güneş gibi daima önümüzde

Yolumuz sorasızlık: ülkümüz yakıcıdır” (Ergenekon 1938: 20-21).

“Ulu Hakan Attilâ al atın üstünde durmuş,

Güneş, bir güneş gibi yana yüzüne vurmuş” (Ergenekon 1938: 31)

İki oyunun alıntılarında da Attilâ için “güneş” metaforu kullanılmıştır. Bu açıdan bakıldığında Attilâ ile Mustafa Kemal Atatürk arasında da bir özdeşlik kurulduğu görülür.

Budak’ın oyununda cumhuriyete doğrudan göndermeler vardır:

“Attilâ – Avrupa’yi, Asya’yi bir el içine alıp

Her tarafa salınca Romalılar bunalıp

Bu büyük Hakanlığı elbette tanıyacak

Kurulan Cumhuriyet bir tek ışık, bir ocak” (Budak 1934: 16).

Yine Budak’ın oyununda İstiklal Marşı’nın dizelerine açıkça bir gönderme yapılmıştır:

“Hangi kuvvet yoluma gizli pusu kuracak?

Hangi çulgm ki bana karşı gelip duracak” (Budak 1934: 10).

Metinlerde Osmanlı Devleti’nin saltanat ve dine dair bakış açılarına da göndermeler yapılmıştır:

“Sefahet, saltanat, din. Onu emen bir kene!

Damarlarındaki kan, durmuş uyuşmuş yine” (Çağlar 1935: 12).

“Attilâ - Kalk; git, ver gururunu rabbine dilim: dilim

Ben insanım; duaya düşkün Allah değilim” (Çağlar 1935: 31).

Yeni kurulan Türk devletinin amacının Hun Devleti’ne benzer biçimde olması gerektiği de oyunların içinde ifade edilmiştir:

“Şimdi bütün bir ulus, bir kafa ve bir koldur

Büyük Gaye Hunların gideceği tek yoldur” (Ergenekon 1938: 89)

Çalışmada ele alınan Attilâ konulu piyesler Attilâ karakteri ile Mustafa Kemal Atatürk’ü özdeşleştirmiş, Osmanlı Devleti’nin din ve saltanat düşüncelerine eleştiri getirmiş, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ne olumlu anlamda göndermeler yapmıştır.

Oyunlardaki İçerik Benzerlikleri

Bu kısım “Kut İnanıcı ve İnanç Meselesi”, “Turan ve Türkçülük Fikirleri” ve “Türk Tarih Tezi” başlıkları altında ele alınacaktır.

Kut İnanıcı ve İnanç Meselesi

Eski Türk topluluklarında özellikle bereket, gönül, güzellik, talih ve mutluluk gibi kavramları karşılayan “Kut” kelimesi, bütün bunların dışında tanrının ilahi bir lütuf olarak bağışladığı, siyasi hâkimiyet kudreti manasına da gelmektedir (Yıldırım 2021: 328). Eski Türklerde meşruiyetin kaynağı kut inancıdır. Kut doğumla kazanılır fakat başarı ve yetenekle sürdürülebilir (Zorlu 2022: 502). Ele alınan oyunların başkahramanı olan Attilâ, Türklerdeki alp tipini temsil etmekte ve kut anlayışı ile devletini yönetmektedir. Çağlar’ın *Attilâ* piyesinde Attilâ yüceltilmiş tip ve alp tipi bağlamında görülür. Yüceltilmiş tipin ilk vasıflarından olan tanrılaştırılma fenomeni Attilâ kimliğinde ortaya çıkar (Soğukömeroğulları 2011: 1522).

“Ne yurttas ne de düşman, biraz kul, biraz esir!

Çünkü Attilâ demek biraz Allah demektir” (Çağlar 1935: 11).

“İkinci yaver - Gelen Papa mı?

Birinci yaver - Evet!

İkinci yaver - En büyük Hıristiyan!

Birinci yaver - (...) Türk’e taptıklarını bari unutmazlar.

Başları eğik dursa biraz olsun yarım da” (Çağlar 1935: 27).

Benzer durum *Attilâ’nın Düğünü* piyesinde de görülür.

“Üçüncü Başbuğ - Hakanın buyruğuna Tanrı gibi taparız,

Hakanımız ne derse biz hep onu yaparız” (Budak 1934: 12).

Ergenekon’un *Attilâ* piyesinde ise Attilâ’nın ölümüyle tanrının bile irkilmesi gerektiği söylenerek tanrılaştırma fenomeni daha da öteye götürülür:

“Onejes - Doğmasın bugün güneş bir kasırga başlasın!

Yer ve gök ölüm denen o ejderi taşlasın...

Denizler, akarsular yatağından çekilsin...

Bu ölümün önünde Tanrı bile irkilsin” (Ergenekon 1938: 93).

Alp tipinin ikinci özelliği yiğitlik ve kahramanlıktır. *Attilâ* oyununda cihangir bir kahraman olan Attilâ ile karşılaşılır (Soğukömeroğulları 2011: 1522).

“İldiko - Hızını göklerden alan Attilâ,

Tanrının kırbacı yaman Attilâ” (Budak 1934: 32).

"Ve bu azmi o kadar kati ki, yerinde ki:
Durduramaz önüne Tanrı da çıksa belki!
Şaştılar kardeşini eli ile öldürünce;
Ona hak veren benim, anlayan benim önce" (Çağlar 1935: 12).
"Dileği ile ulusun çağlar kanı bu izde
Attilâ'da bulduk bu emreden başı biz de.
Ulusun odur duyan bütün dileklerini,
Kopardık kartalların ateş yüreklerini" (Ergenekon 1938: 20).

Bu tipin diğer önemli vasfı ise akıncı olmasıdır. Çağlar'ın kaleme aldığı piyese göre Attilâ'nın karşısında onunla savaşacak bir ordu kalmamıştır. Çekice benzetilen Attilâ'nın karşısına örs benzetmesiyle Avrupa çıkarılır. Bu benzetmeyle Attilâ'nın karşısındakileri döverek savaşta istediklerini aldığı ve akıncı özelliği anlatılır (Soğukömeroğulları 2011: 1522).

"İldiko – Hızını göklerden alan Attilâ
Hızını göklere salan Attilâ" (Budak 1934: 68).
"Birinci yaver - Attilâmız!
İkinci yaver - Dünyanın efendisi" (Çağlar 1935: 26).
"Sarssın bütün dünyayı bu gür hayat engini
Yanan şimşekler örsün bin zafer çelengini
En kutlu Başbuğumuz Attilâ'nın başına" (Ergenekon 1938: 11).

Çalışmada ele alınan eserlerin üçünde de Attilâ'nın kut inancıyla devleti yöneten alp insan tipini temsil ettiği görülmektedir.

Turan ve Türkçülük Fikirleri

Çalışmada ele alınan Attilâ konulu piyeslerin ortak konularından biri metinlerde yer alan milliyetçilik düşünceleri ve Turancılık fikridir. Erken Cumhuriyet Dönemi edebî metinlerinin içerisinde bu fikirler sıklıkla görülmektedir. Dönemin önemli fikir akımlarından olan Milliyetçilik aynı zamanda yeni devletin altı ilkesinden biridir. Bu anlayışın halk arasında daha da yayılması için bu fikrin propagandası dönem metinlerinde güdümlü biçimde işlenmiştir. Türkiye Cumhuriyetini kuran ve Türk kimliğini inşa eden bu yeni milliyetçilik düşüncesi, Osmanlı'da görülen dinî nitelikleri terk etmiş, onun yerine Batılı-seküler bir anlayış merkezinde kendisini yeniden kurgulamıştır. Bu kurguda Kemalist elitin varlığı ve yaşanan travmatik olayların etkisi, Türk milliyetçiliğinin yeniden şekillenmesinde önem arz etmiştir (Bölükbaşı 2018: 46). Atatürk'ün ortaya koyduğu milliyetçilik, ırk ve kanı değil kültürü temel alan bir anlayıştır (Kılıç 2007: 120). Milliyetçilik fikrinin akraba kavramlarından biri olarak

gündeme gelen Turancılık anlayışı da bu doğrultuda metinlerde sık sık ele alınmıştır. Turancılık, II. Meşrutiyet Dönemi'nde siyasi ve kültürel alanda Osmanlı düşünce adamlarının ilgi alanına girmiştir. Felsefi, siyasi ve sosyolojik anlamda savunulan düşüncelerin halk nezdinde kabul görmesi ve halka anlatılması konusunda edebiyat önemli bir işlevi yerine getirmiştir (Gök vd. 2022: 112). Cumhuriyet Dönemi'nde Turan kavramını yazan Ziya Gökalp, 1923'te çıkardığı *Türkçülüğün Esasları* kitabında kavramı Türkçülüğün uzak mefkûresi olarak tanımlarken Türkiyecilik idealini ön plana çıkarmıştır (Gök vd. 2022: 113). Çalışmada ele alınan ve Erken Cumhuriyet Dönemi edebî anlayışının izlerini taşıyan Attilâ konulu metinlerde de bu eksenle Turancılık düşüncesinin yer aldığı görülmektedir.

Budak'ın *Attilâ'nın Düşünü* isimli oyunu "Türklerin Marşı" ile başlar:

"Kahramanlık yaratan engin bir milletiz.

Sönmez bir ışık gibi parladı da kalbimiz

Cihana bilgileri biz öğrettik, yalnız biz.

Uzun, uzak diyarlar bize kanat açıyor

Bütün cihana Türk'ün kalbi ışık saçıyor" (Budak 1934: 7-8).

Oyunda Attilâ'nın kurmayı hedeflediği büyük bir Türk devletinin varlığından söz edilir. Kurulmak istenen bu devlet Turan fikriyle kurulmak istenen devlete benzemektedir:

"Büyük bir Türk Devleti kurulacak bu yurda,

Doğuda bir ucumuz, bir ucumuz batıda...

Bir ucumuz Asya'da, Anayurt'ta kalacak,

Bir ucumuz dağlardan, göklerden hız alacak" (Budak 1934: 10).

Oyunda Türklerin gücüne, yenilmezliğine, adaletine sık sık vurgu yapılır:

"Türk demek kuvvet demek, hak, adalet demektir,

Türk'ü yenmeye kalkmak boşuna bir emektir" (Budak 1934: 15).

Çağlar'ın metninde Türk kavramı sık sık geçmektedir. Tarihte Hunlar, Turan'ı gerçekleştiren tüm Türkleri bir araya getirmişlerdir. Oyuna göre, Attilâ tüm dünyaya hâkim olmak istediğindedir. Ancak dünyaya hâkim olmak için ilk önce Türkleri bir araya getirmek gerektiğinden diğer milletler Türklerin etrafında birleşirler (Soğukömeroğulları 2011: 1525).

"Erkeğe cihangirdir Attilâ'nın devleti,

Ne dişi zekâ işi, ne vicdansız simsarlık!

Erkeğe cihangirlik, Türk'ün olan bu varlık" (Çağlar 1935: 10).

Çağlar'ın *Attilâ* oyununda Türk olmak demek asil olmak demektir. Bir imparatorun kızı eğer asil biriyle evlenecekse bu kişi Türk olmalıdır:

“İmparator - Tahtı kirleteceksin, çok tırmanma yukarı.

Asillerle evlenir imparator kızları!

Honorya - Tamam işte... Bir Türkle... Asil şartsa muhakkak...

Yeryüzünde müsavi: Asil olmak, Türk olmak” (Çağlar 1935: 23).

Metinde Türk asil olduğu kadar sevgiye de layık kişidir. Türk'ü sevmeyen kişi kendisine yazık etmiş kişidir:

“Honorya - Kanına o ateşten koymayan kalbe yazık!

Büyük Türk'ü sevmeyen: duymayan kalbe yazık” (Çağlar 1935: 25).

Oyunda Roma'nın Türklere yalvarmasının Türklüğün şerefiyle ilintili olduğu vurgusu yapılır:

“İkinci yaver - Roma, ayaklarına kapanmaya geliyor.

Birinci yaver - O, Türklüğün şerefi; o Türklüğün kendisi” (Çağlar 1935: 26).

Avrupa'ya hâkimiyet kuran Attilâ, Türklerin gelecekte de hâkimiyet kuracağını dile getirir:

“Attilâ – Türk'ün yurdu elinden alınmazmış, bilerek

Böyle lüzum kalmadan kıtayı kaplamaya

Baş egecekse bir gün Avrupa'nız Asya'ya

Bu yine bir Türk için, Türkler için olacak!

İstila hırsı değil; istiklal din olacak” (Çağlar 1935: 31).

Attilâ kendisini Türklerin atası olarak görmektedir:

“Attilâ - Asırlardan sonra eğer varsanız;

Sezar'ın hafidiyiz diye sayıyorsanız;

Unutmayın: Türk'tedir en coşkunu al kanın;

Unutmayın: Türkler de torunu Attilâ'nın” (Çağlar 1935: 31).

Ergenekon'un *Attilâ* oyununda Türk'ün yüceliği ön plana çıkarılır:

“Muhafız I – Ufku kaplayan bu ses?

Atlı – Türk'ün zafer türküsü!

Muhafız II – Bu seste Tanrılardan kopan bir yücelik var” (Ergenekon 1938: 10)

Oyunda Turancılık anlayışına uygun biçimde Türklerin birliğine vurgu yapılır:

*“Coşkun – Hepimizin kuvveti ayrı ayrı bir dere,
Akarlar gayelerin birleştiği bir yere,
O yer ulusal varlık: Attilâ ülküsüdür;
Her Hun’un söylediği bir birlik türküsidür”* (Ergenekon 1938: 22)

Ulusal birliği, amacı gerçekleştirecek olan Attilâ’ya da oyun boyunca övgüler yapılır:

*“Aetyüs – Büyük Attilâ!
Roma duvarlarının çürüklüğünü bilen,
Ulusal gaye, birlik yolunda kor kesilen
Büyük bir Türk Hakanı”* (Ergenekon 1938: 43)

Metinlerde yer alan alıntılardan yola çıkarak çalışmada ele alınan üç oyunun da Türklük, Türkçülük, Turancılık konusunda benzer bir anlayışla kaleme alındığı görülmektedir. Türklerin birliğini sağlamak için çalışan kişi Attilâ’dır. Attilâ Türklerin kudretli bir atasıdır. Avrupa’yı, Asya’yı, papayı dize getirmiştir. Onunla savaşan orduları tarumar etmiş, Avrupa içlerinde kendisiyle savaşacak ordu bulamamıştır. Roma önlerinde papa, kendisine ağlayarak yalvarmıştır. Üç metinde de ortak bir Türkçülük vurgusu yapılmasının amacı Erken Cumhuriyet Dönemi edebî kanonuna uygun biçimde hareket edilmesidir.

Türk Tarih Tezi

Çalışmada ele alınan oyunların ortak noktalarından bir diğeri de Erken Cumhuriyet Dönemi’nde yeni kurulan devletin tarihî propagandasını yansıtan Türk Tarih Tezi’ne uygun biçimde yazılmış olmalarıdır. Bu tez, başta Atatürk olmak üzere bir grup Türk aydınının öncülüğünde 1930’ların başında oluşturulmuş bir tarih teorisi (Sivrioğlu 2015: 3). Tezde Türkler, tarihin yapıcı öznesi olarak kabul edilmiştir (Akman 2011: 93). Cumhuriyet miladı kendisiyle başlatmak, geçmişle bağını koparmak istemiştir. İmparatorluğun izlerini silmek isteyen Cumhuriyet referans noktasını Orta Asya’da bulmuştur (Demir 2010: 388). Tezde Türk ırkının özellikleri tanımlanmış, Türklerin anayurdunun Orta Asya olduğu iddia edilmiştir. Teze göre Türkler coğrafi ve iklim zorlukları nedeni ile göç ederek gittikleri coğrafyalara büyük bir medeniyet götürmüşlerdir (Çakıroğlu 2022: 412-415).

Bu doğrultuda kaleme alınan metinler arasında yer alan Çağlar’ın *Attilâ* piyesi Türk Tarih Tezi’nin esas ideolojisini oluşturan Türk tarihinin derinliklerine inme fenomeninin ve altın çağ düşüncesinin tam olarak karşılandığı bir metin görünümündedir (Soğukömeroğulları 2011: 1514). Eser, Osmanlı Devleti öncesindeki tarihlere giderek “Biz kimiz?” sorusunun yanıtını Sümerlerde ve Hunlarda aramaktadır (Soğukömeroğulları 2011: 1521). Esasen bu arayış çalışmadaki diğer iki metin için de geçerlidir.

Çağlar'ın oyununda Türklerin Sümerlerin nesli olduğunun vurgusu yapılmıştır:

“Romalıların hayat hakları var mı demek?

Barbar mı? Kanğıranı kesen barbar mı demek?

Sümerlerin nesline yakışmaz barbar demek!

Dünyada Türk oldukça medeniyet var demek” (Çağlar 1935: 21).

Başka bir bölümde yine Sümerlere gönderme vardır:

“Attilâ - Bir gün dedimiz mi ki,“Kalırdı vahşi, kısır

Sümerler olmasaydı Roma, Yunan ve Mısır!

Eserlerini devam ettirmeseydi eğer

Alçaktı babasını hiç anmayan bu piçler” (Çağlar 1935: 31).

Budak'ın *Attilâ'nın Düğünü* oyununda Attilâ karakteri Türklerin asırlardan beri her savaşı kazandığını dile getirir:

“Attilâ – Her savaşı kazandık, her kavgayı başardık,

Asırlardan beri biz, biz hep böyle yaşadık” (Budak 1934: 10).

Ergenekon'un oyununda Türk Tarih Tezi'nde bahsi geçen anayurda göndermeler yapılır:

“Coşkun – Bu bağlantı geçmişe mezar olduğundandır,

Anayurdun sevgisi her Türk kalbinde kandır.

Çünkü o, ataların, dedelerin yurdudur

Çünkü o topraklarda bu ırkın kalbi vurur” (Ergenekon 1938: 15).

Metinde Türklerin anayurduna ilişkin başka ifadeler de yer alır:

“Coşkun – Bizler o atların birer damla kanıyız,

O hayat baharının birer genç fidanıyız.

O toprağın bu özü bizi dört yana saçtı,

Gözlerimiz ilk önce o gök altında açtı.

Türklük orada kazandı kemiğini, etini” (Ergenekon 1938: 16).

Oyunun birçok yerinde Türk tarihinin başlangıç noktasına göndermeler yapılır:

“Coşkun – Nasıl asılsız yanış? Bir ulusu yaşatan

Öz bir yurt sevgisidir. Senin ecdadın, atan

İlk varlığın, tarihin, her şeyin oradadır” (Ergenekon 1938: 16).

Türk Tarih Tezi'nde insanlığın beşiğinin Orta Asya olduğu, yaşamın ilk olarak orada başladığı ve geliştiği, dünyanın ilk medeniyetinin Orta Asya'da görüldüğü, bu medeniyetin Türk ırkı tarafından kurulduğu, büyük göçlerin doğudan batıya gerçekleştiği, göçlerin sebebinin Orta Asya'daki büyük kuraklık olduğu vurgusu yapılmaktadır (Akman 2011: 95). Ergenekon'un oyununda da bu göçe göndermeler vardır:

"Tungar – Kuraklık yurttan edip alırken öcünü,

Önümüzdeki ırklar görüp bu Hun göcünü

Her şeyini bırakıp hemen kaçıyorlardı:

Az zamanda öncüler Tuna Nehri'ni sardı" (Ergenekon 1938: 17).

Çalışmada ele alınan üç piyes de Türk Tarih Tezi'ne uygun biçimde kaleme alınmıştır. Attilâ'nın hayat hikâyesinin seçilmesi tesadüf değildir. Yazarlar, Türklerin Osmanlı Devleti'nden de önce bir tarihi olduğunu ispatlamak adına Hun Devleti'ni merkeze alarak Attilâ'yı kahramanlaştırmışlardır.

SONUÇ

Bu çalışmada S. Behzat Budak'ın *Attilâ'nın Düşünü*, Behçet Kemal Çağlar'ın *Attilâ* ve M. Kemal Ergenekon'un *Attilâ* oyunlarının benzer yanları üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi ürünleri olan söz konusu metinler, genel anlamda dönemin kanonuna uygun biçimde kaleme alınmıştır.

Üç eserin de ortak noktası Attilâ'dır. Osmanlı Devleti'nden öncesinde de bir Türk tarihinin olduğunu kanıtlamak için yazarlarca bu dönem tercih edilmiştir. Behçet Kemal Çağlar'ın *Attilâ* oyununda metin papanın Attilâ'ya yalvarması ile biterken diğer oyunlar Attilâ'nın ölümüyle sonlanır. Metinlerde bazı farklılıklar bulunsa da genel anlamda hikâyeler benzer biçimde aktarılmıştır. Attilâ'nın yüceliği, Türklerin tüm dünyaya hâkimiyeti, Romalıların Attilâ'dan ve Türk ordusundan korkusu, İldik'o'nun ihaneti gibi konular yazarlarca ön plana çıkarılmıştır.

Çalışmada oyunlara ilişkin değerlendirmeler "Biçim Benzerlikleri" ve "İçerik Benzerlikleri" başlıkları adı altında gerçekleştirilmiştir. Biçimsel benzerlikler kısmı "Metinlerdeki Kurgusal Benzerlikler" ve "Mustafa Kemal Atatürk ile Özdeşlik" "Yazıldığı Tarihe Göndermeler" konuları üzerinden ele alınmıştır. İçerik benzerlikleri kısmında ise "Kut İnanç ve İnanç Meselesi", "Turan ve Türkçülük Fikirleri" ve "Türk Tarih Tezi" başlıkları irdelenmiştir.

Çalışmada "Kurgusal Benzerlikler" başlığı altında oyunların birbirlerine kurgusal açıdan benzerlikleri aktarılmıştır. Üç oyunun da geçtiği zaman diliminin Hun hükümdarı Attilâ zamanı olması benzerlik noktalarıdır. Üç oyunun da başkahramanı Attilâ'dır. Oyunların manzum olarak yazılmaları da en önemli benzerlikler arasındadır. Üç oyunda da 14'lü hece ölçüsü kullanılmıştır. Diyaloglar bu ölçüye göre

yazılmıştır. Ayrıca aa, bb, cc şeklinde kafiye düzeni ile yazılmaları başka bir benzerliktir. Bu nazım biçimi divan şiirindeki mesnevi nazım biçimini andırmaktadır. Erken Cumhuriyet Dönemi kanonunun kullanmış olduğu dörtlük yerine bu nazım biçiminin tercihi diyalog yazımının zorluğu ile ilintili olabilir.

“Mustafa Kemal Atatürk ile Özdeşlik ve Yazıldığı Tarihe Göndermeler” başlığı altında ise başka bir biçimsel meseleye odaklanılmıştır. Çalışmada ele alınan Attilâ konulu oyunların içerisinde zaman zaman yazıldıkları döneme göndermeler yapılmıştır. Yazarların bu göndermelerle oyunların kurgusal zamanları ile Erken Cumhuriyet Dönemi koşulları arasında bir bağ oluşturma arzuları olduğu görülmektedir. Piyesler Attilâ karakteri ile Mustafa Kemal Atatürk'ü özdeşleştirmiş, Osmanlı Devleti'nin din ve saltanat düşüncelerine eleştiri getirmiş, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne olumlu anlamda göndermeler yapmıştır.

Çalışmanın ikinci irdeleme konusu olan “İçerik Benzerlikleri” başlığında ise “Kut İnancı ve İnanç Meselesi”, “Turan ve Türkçülük Fikirleri” ve “Türk Tarih Tezi” başlıkları ele alınmıştır. Ele alınan oyunların başkahramanı olan Attilâ, Türklerdeki alp tipini temsil etmekte ve kut anlayışı ile devletini yönetmektedir.

Çalışmada ele alınan Attilâ konulu piyeslerin ortak konularından birisi metinlerde yer alan milliyetçilik düşünceleri ve Turancılık fikridir. Erken Cumhuriyet Dönemi edebî metinlerinin içerisinde bu fikirler sıklıkla görülmektedir. Dönemin önemli fikir akımlarından olan Milliyetçilik aynı zamanda yeni devletin altı ilkesinden biridir. Bu anlayışın halk arasında daha da yayılması için bu fikrin propagandası dönem metinlerinde güdümlü biçimde işlenmiştir. Oyunların başkahramanı olan Attilâ, Turan anlayışına benzer biçimde Büyük Hun Birliği'ni kurma mücadelesi vermektedir.

Çalışmada ele alınan oyunların ortak noktalarından birisi de Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yeni kurulan devletin tarihsel propagandasını yansıtan Türk Tarih Tezi'ne uygun biçimde yazılmış olmalarıdır. Türk Tarih Tezi'ne göre Türklerin tarihi Osmanlı Devleti'nden çok öncesine dayanmaktadır. Dönemin yazarları bu gerçekliği halka aktarmak için oyunlarındaki vaka zamanını Osmanlı Devleti'nden önceki zamanlardan seçmiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nden öncesinde de bir Türk tarihi olduğu okura aktarılacaktır. Çalışmada ele alınan üç oyun da bu doğrultuda kaleme alınmış metinlerdir. Oyunların üçü de benzer biçimde Hun hükümdarı Attilâ zamanında geçmektedir.

Sonuç olarak çalışmada ele alınan çalışmada S. Behzat Budak'ın *Attilâ'nın Düşünü*, Behçet Kemal Çağlar'ın *Attilâ* ve M. Kemal Ergenekon'un *Attilâ* oyunları benzer kurguya sahip, Türk Tarih Tezi ile uyumlu, Erken Cumhuriyet Dönemi kanonunu temsil eden manzum eserlerdir.

KAYNAKÇA

- AKMAN, Ş. T. (2011). "Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri." *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1/1: 80-109.
- ALGAN, H. (2011). *Halkevlerinde İnkılâp Temsilleri (1932-1951)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- BÖLÜKBAŞI, Y. Z. (2018). "Türkçü-Turancı Milliyetçiliğin Düşünsel Temelleri Üzerine Bir İnceleme." *Akademik Hassasiyetler*, 5/10: 45-60.
- BUDAK, S. B. (1934). *Attilâ'nın Düşünü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- BUTTANRI, M. (2002). "Atatürk'ün Tarih Tezinin Devrindeki Tarihî Tiyatro Eserlerine Yansımaları." *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/2: 25-62.
- ÇAĞLAR, B. K. (1935). *Attilâ*. Ankara: Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Katipliği, Ulus Basımevi.
- ÇAKIROĞLU, İ. (2022). "Türk Tarih Tezi'nin Türk Müziği Tarihyazımına Etkileri". *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 23/2: 407-424.
- DEMİR, G. Y. (2010). "Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Tezinin Kavşağında Güneş-Dil Teorisi." *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/19: 385-396.
- ERGENEKON, M. K. (1938). *Attilâ*. Bursa: Yeni Basımevi.
- GÖK, H. H., PULAT, A. (2022). "II. Meşrutiyet (1908-1920) Dönemi ile Cumhuriyet Dönemi (1923-1950) Turancılık Konulu Şiirlerin Tematik Açısından Karşılaştırılması." *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/1: 111-133.
- GÖRGÜLÜ, E. (2006). *Atatürk'ün Tarih Teziyle İlgili Tiyatro Eserlerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KARACA, İ. (2020). "Cumhuriyet Dönemi Roman ve Piyeslerinde 'Attilâ' (1930-1950)". *Karabük Türkoloji Dergisi*, 2/2: 20-64.
- KARADAĞ, N. (1989). "Halkevleri Oyun Dağarcığı (1932-1951)." *Erdem*, 5/13: 81-122.
- KILIÇ, M. (2007). "Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi." *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16: 113-140.
- SİVRİOĞLU, U. T. (2015). "Aryan Teorisi ve Türk Tarih Tezi." *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2/6: 1-27.
- SOĞUKÖMEROĞULLARI, M. (2011). "Tiyatro ile Tarihten Milliyetçiliğe: Türkiye'de Attilâ." *Turkish Studies*, 6/3: 1509-1533.
- VARNALI, Ö. Ş. (2008). *Türkiyede 1932-1950 Sürecinde Halkevleri Temsil Şubelerinin Yurttaş Eğitimine Katkıları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- YILDIRIM, E. (2021). "Türklerdeki Kut Anlayışı İle Mezopotamya'daki Kralın Kutsallığı İnanıcının Karşılaştırılması." *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 70: 325-342.
- ZORLU, S. E. (2022). "Eski Türklerde ve Osmanlı Devletinde Meşrutiyet İnanıcı Bağlamında Devlet Başkanının Belirlenmesi." *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5/2: 501-533.